

Kā nepazaudēt un stiprināt
pareizrakstību
7.-9.klasē?

Kristīne Modnika,mg.philol.

Jēkabpils Valsts ģimnāzija

Mērķis

- Aktualizēt problēmu par pareizrakstības prasmju mācīšanas svarīgumu kompetenču kontekstā un sniegt ieteikumus metožu un dažādu paņēmienu izmantojumā pareizrakstības nostiprināšanā.

Sasniedzamais rezultāts

1. Apzinās pareizrakstības mācīšanas problemātiku mūsdienu dzīves mainībā un jaunā mācību satura kontekstā ;
2. Analizē standartā, Skola 2030 mācību programmā, mācību līdzekļos iekļautās pareizrakstības prasmes; kā arī pārzina 9.kl.eksāmenā pārbaudāmās pareizrakstības prasmes;
3. Pārzina paņēmienus, kā mācību stundā vingrināt prasmes, lai rakstot ievērotu ortogrāfijas principus.
4. Mācību stundā pievērš uzmanību pareizrakstībai, lai, veidojot tekstu, ievērotu latviešu valodas interpunkcijas normas, pamatotu interpunkcijas zīmju lietojumu savā un citu tekstā; skaidrotu neierastu interpunkcijas zīmju lietojumu literāros darbos un informatīvos tekstos.

- Arī teikumu konstrukcijas mēdz būt garas. Salikti sakārtoti un pakārtoti teikumi ieved lasītājus attiecību mudžekļos starp lietām un cilvēkiem, dodot iespēju raksturot daudzas zīmes un pazīmes. Klasiskajā versijā mudžekļi tiek atrisināti, nevis atstāti haosa situācijā, cilvēku attiecības tiek sakārtotas, nonākot pie romāna stilam atbilstoša nobeiguma.
- Postklasiskajā situācijā valoda neievēro kārtību, bet mīl sajaukšanu. (..) Valodai dzīves formā *uz virsmas* nereti ir pakārtota loma, tā komentē vizuālo tēlu. (..) mūsdienās ražoto Holivudas filmu varoņi pauž modernitātei raksturīgo valodas stilu: to raksturo ātrums, frāzes īsums, domas vienkāršība, pat aprobežotība, vienkārši nepaplašināti teikumi, identitātes virspusējība. Runāt mākslā par tēlu raksturiem, daudzām pazīmēm un detalizētu skatījumu jau šķiet vecmodīgi! (..) Varoņu sarunām jābūt maksimāli īsās, ikdienišķās frāzēs.

Kas ir mainījies mūsu dzīvē un valodā?

- Valoda- dzīves forma ir kā sūklis, kurā atainojas apkārt noritošais. Tajā atainotas bieži dzirdētas frāzes, termini, lamuvārdi, spriedumi u.c. Kā atzīst skolotāji, dzīves realitāte, par ko bērni interesējas šodien, ir citāda nekā pirms gadiem desmit. Tā ir realitātes šovu pasaule, kurā viņi dzīvo un sarunājas. Viņi uzrunā cits citu ar tajā dzirdētiem vārdiem. Poliņķi Latvijā sarunājas cietumniekiem raksturīgā valodā, saucot citus par kretīniem.
- Postklasisko dzīves stilu pauž kultūra, ko atnes globalizācijas vēji. Pastiprinās vizuālo zīmju, attēlu loma, un sarūk teikumu garums. Teikumi (to var attiecināt uz visām ide valodām) allaž ir rosinājuši cilvēkus domāt, jo garš teikums veido vārdu nozīmju savijumu, par ko ir jādomā.

- Fundamentālas filosofiskas teorijas (Platons, Kants, Hēgelis u.c.) tiek atainotas komiksu grāmatiņās. Pat zinātniekiem, sniedzot intervijas TV, no frāzes allaž tiek izrauti pusteikumi, it kā garākas domas vairs neeksistētu un notikumiem nebūtu vairākas pazīmes, bet tikai kāda viena.(..) Cilvēks tiek sašķēlēts daļās, viņš ir profesijas, sociālās lomas pārstāvis un reizē arī individualitāte. Taču eiroduzīvē notiek strauja privātās dzīves publiskošana, lai iegūtu publicitāti kā varas izpausmi. Mana individualitāte kā vienreizējība nav interesanta; interesants ir manas privātās dzīves publiskais tēls.

- Cilvēks kopumā pazūd. Pazūd arī ētiskās normas, un trivializējas estētiskais skatījums. Ievērojamais krievu profesors Sergejs Averincevs atzīst: “Es saskatu kādu mūsdienu kultūras stāvokļa tendenci. Un tā ir bīstama. Ir zaudēta spēja niansēti, sarežģīti spriest, domāt, izteikties. To jau varam vērot ik dienas sintaksē un interpunkcijā- punkts un komats gandrīz izzūd no kopienas komunikācijas.”

Maija Kūle “Eirodzīve”, 2006

- Valodiskajā vidē, kurā dzīvo pusaudži,-seriāli, sociālie mediji, Youtube, Tik-tok, dominē izklaides saturs
- Angļu valodas fons (anglomānija) un globālās ietekmes
- Jaunā kompetenču izglītība- latviešu valodas mācīšana= svešvalodu metodika. Funkcionāla pieeja gramatikai.
- Darba lapas, nevis rakstīšana pierakstos.
- Mācību stundās (visās) maz runājam, liekam pildīt darba lapas.
- Fragmentārisms un saraustītība gramatikas apgūvē.
- Valodas sistēma vairs neveido latviešu valodas apguves pamatu.
- Vai iespējams iemācīt pilnīgas zināšanas?

Jaunā valoda

Jaunrunas vārdā “**abputeksnēt**” tomēr slēpjas dziļa erotiska jēga. Un **gūlta**, padomājiet, gūlta! Tā tev vis nav **gulta**, kur tu iekrīti kā mežcirtējs pēc pēc žigli aprītām vakara kotletēm un sāc krākt. Gulta. Bet gūlta, o, tā pauž par glāstiem, nesteidzību un nailona naktskreklēm.

Newspeakam ir savs šarms.

Stulbs tu vari būt īsu brīdi, bet **stūlbs** tu būsi mūžīgi.

S.Brice “Baigās piezīmes”, 2021

Piegdiena

2018. GADA 29. JANVĀRĪ FACEBOOK LIETOTĀJA SANDRA APINE SAVĀ LAIKA JOSLĀ IEVIETOJA SARAKSTU AR LATVIEŠU VALODAS VĀRDIEM, KUIROS VISBIEŽĀK TIEK PIEĻAUTAS PAREIZRAKSTĪBAS KĻŪDAS. ŠIM SARAKSTAM BIJA ĻOTI DAUDZ KOMENTĀRU, JO ARĪ CITI LIETOTĀJI SĀKA DALĪTIES AR SAVIEM NOVĒROJUMIEM PAR PAREIZRAKSTĪBAS KĻŪDĀM. APKOPOJOT IZPLATĪTĀKOS KĻŪDAINOS VĀRDUS UN SACEROT NO TIEM DZEJOLI, KĻUVA IESPĒJAMS RADĪT ALTERNATĪVU VERSIJU PAR LATVIEŠU RAKSTU VALODU, KURU NEIEROBEŽO PAREIZRAKSTĪBAS LIKUMI UN KAS DZEJAS LASĪTĀJAM IKDIENĀ PALIEK NEREDZAMA, PĀRSVARĀ SLĒPJOTIES PRIVĀTĀ SAZIŅĀ UN INTERNETA KOMENTĀROS.

uspūš vējš un aizskari plīv
tad kad piegdienu pienāk
mana mejtene baltā meiteli
pie manīm izstabā ienāk

pamožos gūltā vēdars man tukš
skatos zemajos grieztos
mamma virtuvē kokletes cepj
kausē plācmaizei sviestu

«paliec pajēst» es mejtenei saku
«kā teu vispābā iet pa dzīvi?»
«zolīdi» atbild «nu viskaukā»
mamma virtuvē skandina ščivjus

«savlīt» es saku «zandāles novelc
pie manīm uz madrača nāc»
abet mejtene tikaj smeijas
«ideots stūlbenis tāc»

«ak tu ķūska» es viņai saku
nelajmiks — «kavna teu nau»
mamma pabāž gālvu pa durvīm
«puzdienas gatavas jav»

nolemu — tagat vai arī nekat
«vai aprecēsies ar manīm?»
«tu alhaholiķi smieklīgajs
ei kajmiņu kazu ganīt»

mejtene isskrien no izstabas
man asenis saskrien vaijgos
es ceļos un uzzvelku ģemperi
jo issalkums manī ir baijgais

Kārlis Vērdiņš

es kokletes ēdu ar brokuļiem
uz mammas plācmaizi skatos
un neriāli tas garšiks vis
a mamma man čemmē matus

ar užaunieku vaj aldari
man pajies piegdienu bēsis
es klusi gajdišu veitverī
kad omei penziju nēsis

Secinām, ka

- Kļūdaina valoda rada kļūdainu domāšanu.

I.Šteinbergs “Deviņas etīdes”

- Valoda plūst, un **tu tekalē līdzī, mūžīgā istabene, aukle.**
- Ved mani, interpunkcija, kā skudru kolektīvā apziņa, kamēr vēl mana kardiogramma nav pārvērtusies domuzīmē, šajā nebeidzamajā noklusējumā, bezviļņu spoguļjūrā.

P.Bankovskis “Punkts, un viss”, Satori

- Pieturzīmes un to lietošana ir ārkārtīgi interesants sabiedrisku pārvērtību piemērs.
- /../ interpunkcijas zīmes ir apaugušas ar daudzu dažādu papildu nozīmju bagāžu –tās pārtapušas arī par skolotības vai kultivētības līmeņa, sabiedriskās kārtas, pat patriotisma un sazin kā vēl visa simbolu un pierādījumu. Tās vairs nav vienkārši ērts un praktisks problēmas risinājums. **Pareizs pieturzīmju lietojums var liecināt par augstās skolās baudītu labu izglītību vai smalku kārtu, nepareizs –par tumsonību, bet citkārt –pat politiski aktīvu nostāju.** Tur vai šur ielikts vai neielikts komats var nozīmēt gan māksliniecisku brīvību un drosmi, gan necieņu pret savu dzimto valodu, un dažviet, kā, piemēram, pie mums, tas jau var tikt uztverts vai nu kā astotais nāves grēks, vai pat nodevība. Jā, starp citu, vai jūs atceraties, kad jālieto domuzīme, kad vienotājdomuzīme, kad defise un kad –tā pavisam īsā domuzīme?

Pareizrakstības pamats- gramatikas zināšanas

- **Gramatikas apguves/mācīšanas stiprās un vājās puses.**
- **Ko mēs domājam par gramatikas apguvi?**
- **Gramatiku mācīt ir viegli un interesanti, jo ....**
- **Gramatiku mācīt ir grūti un sarežģīti, jo ....**

Kas mainījies? Kāpēc rodas grūtības?

- Pagājušā gadsimta 90. gadu vidū tradicionālo valodas teorijas apguvi un analītisko pieeju lingvistiskiem faktiem pakāpeniski nomainīja komunikatīvi orientēta valodas apguves prakse. Jaunākās nostādnes paredz valodu apskatīt kā funkcionālu parādību un to apgūt praktiskā lietojuma procesā.
- *Jaunas sistēmas pielāgošanās process izglītībā ir samērā ilgstošs process.*

No LVA pētījuma «Attieksme pret latviešu valodu un tās mācību procesu» (2017–2020)

- paredziet ar skolēniem diskusijas – **runāt!!**
- rosiniet skolēnus pētīt
- ļaujiet skolēniem kļūdīties
- izvērtējiet, vai ir jēgpilni (ko darīt)
- pēc iespējas vairāk ilustrējiet
- izvērtējiet, kāpēc jūs to mācīsiet
- izvērtējiet apjomu
- runājiet, kā skolēni vēlētos apgūt gramatiku
- piešķiriet skolēniem skolotāja lomu
- nosakiet robežas pamatskolas un vidusskolas posmam
- noņemiet nolemtības pilno plīvuru no latviešu valodas gramatikas jautājumu apgaves **<https://valoda.lv/petijumi/sociolingvistika/>**

Klausāmsaruna#6: Kā mācīt un mācīties gramatiku bez smaguma? (prof.S.Martena)

- Gramatika –instrukciju kopums, pēc kura var uzbūvēt kādu iecerētu modeli.
- Gramatika kā lego spēle.
- **Balansēšana starp veco un jauno metodiku.**
- Jaunais –stundas uzbūvē un mācību procesa organizācijā.
- Stundā pietrūkst laika praktiskajai darbībai.
- Pietrūkst laika atgriezeniskajai saitei.
- Ļaut skolēniem ieplānot nākamo tematu/stundu. Veicināt viņu līdzdalību satura plānošanā.
- Gramatikas apguve nepieciešama arī bez konteksta (īpaši vidusskolā).

Praktiķu atzinumi

Normunds Dzintars, Liepājas Valsts ģimnāzija

- [..]Iespējams, ka valodas kā lingvistiskas sistēmas apguvei jānotiek vidusskolā, bet pamatskolā galvenā vērība jāpievērš pareizrakstībai, pareizrunai un runas leksiskajai un stilistiskajai bagātināšanai, apgūstot to valodas teorijas apjomu, kas nepieciešams noturīgām praktiskām zināšanām un prasmēm. (2013)
- *Latviešu valoda jā māca kā sistēma, tajā nevar katru dienu runāt par ko citu. Pamatskolā ir jāieliek pamati, jo vidusskolas standarts vairs neparedz atkārtotību, bet gan brīvu rīkošanos ar valodas līdzekļiem, ko padziļina un pieslīpē. Bet diemžēl realitātē tā nav, jo uz vidusskolu atnāk ļoti atšķirīgi sagatavoti skolēni. (2022)*

Pārdomām

- Negatava mācību programma, kuras kļūdas labosim vēl gadiem ilgi (N.Bergs, IT uzņēmējs)
- Nav zinātnē balstītas mūsdienīgas latviešu valodas mācīšanas metodikas (A.Vanaga, LVSA)

Latviešu valodas standarts

Ministru kabineta noteikumi Nr. 747

- Raksta pārspriedumu un argumentēto eseju.
VL.9.2.1.3./VLM.9.2.1.6.
- VL.9.2.1.5./VLM.9.2.1.7. Raksta patstāvīgi ielūgumu, apsveikumu, lietišķo vēstuli, iesniegumu, paskaidrojumu, dzīvesgaitas aprakstu (CV), motivācijas vēstuli, arī digitālajā formā un e-vidē.
- VL.9.3.1.2./VLM.9.3.1.2. Saklusa dažādus runātās valodas variantus un nosaka to atšķirības no literārās valodas.
- VL.9.3.1.4./VLM.9.3.1.4. Raksta vārdus atbilstoši latviešu valodas ortogrāfijas normām. Ja nepieciešams, izmanto vārdu pareizrakstības pārbaudes līdzekļus savas valodas pilnveidei. Pamato noteikta avota izvēli.

- VL.9.3.1.5./VLM.9.3.1.6. Izmanto latviešu valodas vārddarināšanas paņēmienus atbilstoši sava teksta iecerēm un savam individuālajam stilam, veidojot arī jaunvārdus.
- VL.9.3.1.6./VLM.9.3.1.5. Apzināti izvēlas un lieto dažādu vārdšķiru vārdus un to gramatiskās formas noteikta mērķa un efekta radīšanai runā vai rakstveida tekstā. Nosaka vārdu piederību vārdšķirai un vārdu gramatiskās formas.
- VL.9.3.1.7./VLM.9.3.1.7. Zina un atdala ar pieturzīmēm savrupinājumus un iespraudumus. Veido tekstu, izmantojot daudzveidīgas sintaktiskās konstrukcijas atbilstoši savām iecerēm un teksta adresātam.

- VL.9.3.1.8./VLM.9.3.1.8. Veidojot tekstu, ievēro latviešu valodas interpunkcijas normas, pamato interpunkcijas zīmju lietojumu savā un citu tekstā. Skaidro neierastu interpunkcijas zīmju lietojumu literāros darbos un informatīvos tekstos.

Mācību priekšmeta programmas paraugs

ESF projekts Nr.8.3.1.1/16/I/002 Kompetenču pieeja mācību saturā

- 7.1. Mācīties atšķirt divdabju formas, iegūt zināšanas par divdabja teicienu, tā veidošanu un nozīmi latviešu valodā, lai prasmīgi lietotu savos tekstos.
- 7.2. Noskaidrot, kas kopīgs un kas atšķirīgs saliktam sakārtotam teikumam un saliktam pakārtotam teikumam, novērtēt to lietojumu, veidot saliktus teikumus atbilstoši tematam un mērķim. Nostiprināt zināšanas par skaitļa vārdu un pilnveidot prasmi tos pareizi lietot.
- 7.3. Mērķtiecīgi izmantot dažādas darbības vārda izteismju formas savu tekstu radīšanā. Nostiprināt zināšanas par teikumu iedalījumu pēc izteikuma mērķa. Pilnveidot prasmi savos tekstos iekļaut vienlīdzīgus teikuma locekļus, citātus un saliktus pakārtotus teikumus.

- 7.4. Veidot izpratni par darbības vārda kārtas kategoriju, izmantojot darbības vārda darāmās un ciešamās kārtas formas savos tekstos. Savos tekstos raksta saliktos nosaukumus un vietvārdus atbilstoši pareizrakstības normām un izskaidro lielo un mazo burtu lietojumu
- 7.5. Prot novērtēt lielo sākumburtu lietojumu periodisko izdevumu nosaukumos, prot pareizi lietot lielos sākuma burtus avīžu un žurnālu nosaukumos. Prot pareizi mutvārdos un rakstos lietot gadskaitļus un datumus.
- 7.6. Nostiprināt izpratni par dažādu darbības vārda formu un divdabja teiciena nozīmi tekstā. Nostiprināt zināšanas par īpašības vārdu, apstākļa vārdu salīdzināmajām pakāpēm, salīdzinājuma sintaktiskajām konstrukcijām.

8.klase

- 8.1. Padziļināt zināšanas par vienkāršu un saliktu teikumu un pieturzīmju lietojumu tajos, lai uzlabotu savu rakstu darbu kvalitāti.
- 8.2. Mācīties nošķirt un precīzi lietot darbības vārda īstenības izteiksmes un pavēles izteiksmes daudzskaitļa 2. personas formas, veidojot gramatiski korektu runu. Pilnveidot zināšanas par uzrunas jēdzienu un vokatīva formas veidošanu, padziļināt zināšanas par 2. personas vietniekvārdu lietojumu teikumos ar uzrunu mutvārdos un rakstveidā, lai kvalitatīvi iesaistītos saziņā. Veidot izpratni par darbības vārdu iedalījumu konjugācijās, par tiešajiem un atgriezeniskajiem darbības vārdiem. Nostiprināt zināšanas par darbības vārda lietojumu vēlējuma izteiksmē, lai pilnveidotu savu runu

- 8.3. Mācīties lasīt zinātniska stila tekstus valodniecībā, lai pilnveidotu un nostiprinātu zināšanas par vārddarināšanas līdzekļiem latviešu valodā
- 8.4. Nostiprināt zināšanas par darbības vārdu lietojumu vajadzības izteiksmē, lai pilnveidotu savas runas prasmes.
- 8.5. Nostiprināt zināšanas par garā patskaņa ā izrunu un rakstību darbības vārda formās, kopā un šķirti rakstāmiem apstākļa vārdiem un vietniekvārdiem, īpašības vārdu, apstākļa vārdu un lokāmo divdabju pārākās un vispārākās formas pareizrakstību, kā arī divdabju pareizrakstību t un d noteiktās mijas ietekmē, lai veidotu gramatiski korektu runu
- 8.6. Sistematizēt zināšanas par darbības vārda izteiksmēm, lai paplašinātu savu komunikatīvo repertuāru.

9.klase

- 9.1. Nostiprināt zināšanas par salikta teikuma uzbūvi, pilnveidot prasmi lietot pieturzīmes saliktā teikumā saikļa un bezsaikļa saistījumā.
- 9.2. Nostiprināt zināšanas par iespraudumiem un iestarpinājumiem, lietot šīs konstrukcijas savos tekstos.
- 9.3. Pilnveidot un padziļināt tekstveidei nepieciešamās zināšanas morfoloģijā un sintaksē, lai nostiprinātu savu rakstu prasmi. Padziļināt zināšanas par latviešu valodas vārdšķirām, lai pakāpeniski veidotu izpratni par valodu kā sistēmu. Nostiprināt prasmi saskatīt saliktus teikumus pēc to pazīmēm un veidot tos, lietojot atbilstošas pieturzīmes.

- 9.4. Padziļināt zināšanas par darbības vārda gramatiskajām kategorijām (kārtā, izteiksme, laiks, skaitlis, persona) un divdabjiem, lai pakāpeniski pilnveidotu izpratni par valodas sistēmu kopumā. Pilnveidot zināšanas par palīgvārdu funkcijām un nozīmi valodā.
- 9.5. Mācīties pilnveidot savu individuālo stilu, rakstot vēstuli, pārspriedumu, eseju, rakstu, redaktora sleju u. c. atbilstoši teksta nolūkam un adresātam.
- 9.6. Pilnveidot un attīstīt prasmi rakstīt dzīvesgājumu (CV) un motivācijas vēstuli. Pilnveidot lasīšanas un valodas analīzes prasmi, strādājot ar daiļdarbu un informatīvajiem tekstiem (sludinājumiem). Analizē valodas līdzekļus daiļdarbā un lietišķos tekstos.

9.klases eksāmens

- ▲ 3. uzdevums (3 punkti). Uzraksti 1 teikumā, kā Kristīne jūtas kalnos, un iesaisti šajā teikumā trīs vienlīdzīgus teikuma locekļus!
- ▲ 5. uzdevums (6 punkti). Veido saliktus teikumus, turpinot iesākto domu!
- Liec nepieciešamās pieturzīmes!
- ▲ 7. uzdevums (2 punkti). Pārveido un uzraksti doto teikumu tā, lai tajā būtu tiešā runa ar piebildi teikuma sākumā!
- ▲ 8. uzdevums (3 punkti). Iepazīsties ar vārda *taustīties* nozīmēm! Izvēlies un atzīmē ar X to nozīmi, kādā lietots šis vārds 1. teksta 1. rindkopā! Pamato savu izvēli 1 teikumā!

- ▲ **10. uzdevums (2 punkti). Atrodi intervijas tekstā, kāda ir Kristīnes Liepiņas attieksme pret savu kalnos kāpšanas partneri, un formulē to 1 teikumā!**
- ▲ **11. uzdevums (2 punkti). Kāpēc, tavuprāt, Kristīne Liepiņa apgalvo, ka “kalnos kāpšana ir ļoti demokrātiska”? Uzraksti pamatojumu 1 teikumā!**
- ▲ **13. uzdevums (3 punkti). Izdomā un uzraksti 1 teikumā, kura īpašība pietrūkst cilvēkiem, kas, tavuprāt, baidās doties uz citām valstīm un kāpt kalnos. Teikumā izmanto iespraudumu!**
- **15. uzdevums (6 punkti). Veido iederīgu vārdu un vārda formu no piedāvātajiem vārdiem!**
- **2. eksāmena daļā skolēns demonstrē prasmi uzrakstīt kompozicionāli, stilistiski un apjoma ziņā pilnvērtīgu pārsprieduma žanra domrakstu, ka atbilst izvēlētajam tematam, teksta žanram un latviešu literārās valodas normām.**

- Iemācīties rakstīt var tikai rakstot!
- Viss sākas ar valodas sistēmu. Ja skolēns to nesaņem, tad grūti kaut ko tālāk mācīt.

- Tikai savā dzimtajā valodā mēs spējam pilnīgi izteikt to, ko jūtam, domājam un kā redzam pasauli.

(Egils Levits.)

Izmantotie avoti

- M.Kūle “Eirodzīve”, 2006
- S.Brice “Baigās piezīmes”, 2021
- P.Bankovskis “Punkts, un viss”, *Satori*
- *A.Šalme “Gramatikas apguves sistēma un saturs pamatskolā”, 03.08.2022.*